

УДК 930.85 (477.46)

Спудка І. М.¹, Щербина А. М.²

¹ канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

² студ. гр. ІФ-118 ЗНТУ

«СОФІЙКА»: ІСТОРІЯ, ЗАКАРБОВАНА В ПРИРОДІ

Історія парку «Софіївка» є досить цікавою. Спробуємо розглянути основні етапи розвитку світової перлини садово-паркової архітектури. Перший етап пов'язаний зі створенням та належністю парку родині Потоцьких (1796-1831). Парк був заснований в 1796 р. графом Станіславом Феліксом Щенським Потоцьким на території його володінь в Правобережній Україні в м. Умань. Відкриття ж Софіївки відбулося лише в травні 1800 р., що було пов'язано з повинню 1799 р., і приурочене до іменин дружини графа – Софії Глявоне-Вітт-Потоцької, на честь якої й названо парк. Автором і первісним архітектором Софіївки був артилерійський офіцер Речі Посполитої Людвіг Метцель (1764 – 1848), який доводився Потоцькому племінником. Загальна вартість облаштування парку, разом з платнею кріпаків згідно генерального чиншу, склала 2 мільйони карбованців сріблом. Після смерті Станіслава Потоцького (14 березня 1805 р.) Софіївка переходить у спадок до його старшого сина від першого шлюбу з Юзефіною Амалиєю Мнішек Єжи (Юрію). Спадкоємець поступається володіннями своїй мачусі – Софії Вітт-Потоцькій, з якою у них був багаторічний любовний зв'язок, в обмін на погашення своїх боргів у розмірі 30 мільйонів польських злотих. У зв'язку з необхідністю погашення боргів пасинка і чоловіка (7,5 мільйона польських злотих), Софія в 1808 р. намагається продати російському царському уряду повітове місто Умань разом з Софіївкою, але угода так і не була укладена. До 1813 р. парк підтримувався в чудовому стані завдяки старанням її творця Л. Метцеля, але після його від'їзду до Варшави на посаду начальника управління сухопутних і військових шляхів сполучення Польського королівства, Софіївка не отримує належного догляду.

Другий етап пов'язаний зі створенням Царициного саду (1831 – 1859). Незважаючи на реквізування, Софіївка перебувала спочатку в управлінні Олександра Потоцького до 13 березня 1832 р., пізніше в тому ж році – в дар Олександрі Федорівні (1798-1860) чоловіком. З 1836 по 1859 рр. парк Софіївка знаходиться у веденні Управління військових поселень, а головним

садівником в той час був Карл Ферре. Завдяки прокладці в 1838 р. вулиці Садової, а в 1853 р. переобладнання вулиці в шосе, парк стає більш доступним для відвідувачів, що дає новий поштовх до його подальшого розвитку.

Третій етап (1859 – 1929). У 1859 р. Софіївка була перейменована в «Уманський сад Головного училища садівництва» після передачі її у відання Головного училища садівництва Росії. У 1870 р. Софіївку знову спіткала повінь – була розмита дамба Червоного ставка і потік пройшовся по центральній частині парку. 1889-1890 рр. за проектом В. В. Пашкевича (1856 – 1939) в парку на площі 2 га закладається дендрарій (Англійський парк). Проте основна робота в цей період була спрямована на підтримку парку у первісному стані. Загальна площа парку в 1897 р. становила 152 га, а кількість примірників декоративних і плодкових рослин досягла 382 тисяч.

Після революції 1917 р. Софіївка була націоналізована і перейменована в 1919 р. в «Парк імені III Інтернаціоналу».

Четвертий етап: 1929 – 1955. Постановою Раднаркому УРСР за N26/630 від 18 травня 1929 р. Софіївка була оголошена державним заповідником і визнана самостійною організацією в підпорядкування різних відомств. При цьому частина території парку залишилися в підпорядкуванні аграрного університету. У 1945 р. парк отримав назву «Уманський державний заповідник «Софіївка»». А в 1946 р. були виділені кошти на реставрацію парку в розмірі одного мільйона рублів, за рахунок якого були відновлені архітектурні елементи парку, статуї і алейна система парку. На площі в 20 га на території парку створюється декоративний розсадник, призначений для збагачення флори Софіївки.

П'ятий етап: розташування Академія наук УРСР у Софіївці (1955 – 1980). З 26 вересня 1955 р. Софіївка переводиться в підпорядкування Центрального ботанічного саду АН УРСР. У цей період відбувається збільшення площі парку, не припиняються роботи з благоустрою: проведено ремонт Рожевого павільйону, поліпшується дорожньо-алейна система, замінюється на металеву огорожа центрального входу. У 1956 р. всі скульптури в парку замінені на копії з органічного скла або гіпсу, а оригінали були передані в сховище. Головна алея в 1974 р. доповнюється джерелом Срібні струмки, створеним за проектом Є. Лопушинської.

Останній етап розпочинається з 1980 і триває по сьогоднішній день. 23 січня 1991 р. Софіївка отримує статус самостійної наукової-дослідної установи Національної академії наук України. Згідно розпорядження Президента України від 1993 р. проводилася підготовка до святкування 200-річчя дендрологічного парку «Софіївка», в рамках якої були створені архітектором Ю. Калашником передпарковий ансамбль (Малий сад з джерелом Залізна рура), відновлені ставки Грекової балки (ліщинові став, Нагорний став,

Лісове озеро), реставровано архітектурні елементи парку (підземна річка Ахеротон, Чортів міст, партерний амфітеатр, грот Діани, Амстердамський шлюз, Павільйон Флори, Китайська альтанка, Фазанник, Рожевий павільйон), відновлена бронзова скульптура Орел на обеліску і грот Аполлона.

28 лютого 2004 р. Указом Президента України парк отримав статус національної установи і ім'я «Національний дендрологічний парк «Софіївка».

Отже, «Софіївка» названа одним із Семи чудес України і вважається справжнім шедевром світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII — першої половини XIX ст. На честь цього творіння природи свого часу навіть було названо планету – «Софіївка».